

De weg van Abraham

Lezing COGG 29 maart 2017, De Aker Putten 'De vrijheid van onderwijs bedreigt!'

Financiële gelijkstelling

Twee weken geleden bezocht ik mijn buurvrouw. Ze is net 85 geworden. En dan praat je over het verleden. Het ging ook even over haar school. 'Vroeger', zo zei ze, 'zaten de kinderen van de Breevaartkerk en van de Hervormde kerk op de openbare school. Alleen de gereformeerden hadden hun eigen Christelijke school.'

In 1937 – het jaar waarover ze spreekt - was er al 20 jaar financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs. En het verhaal gaat dat in Hendrik Ido Ambacht 1917 daadwerkelijk een belangrijk omslagpunt was. Want vòòr 1917 moest je als ouders schoolgeld betalen voor de christelijke school. Arme ouders deden dat niet. Die stuurden hun kinderen naar de openbare school.

Maar in 1937 was de schoolgeldregeling al 20 jaar geschiedenis en dat was dus niet meer de reden dat de kinderen uit de Breevaartkerk op de openbare school zaten. Wat was dan wel de reden?

De Breevaartkerk was het kerkje van Ds. P. van den Breevaart, een predikant die hoorde bij een groepje gemeenten die voortkwam uit het gezelschapsleven. Hij was vanaf 1939 oefenaar en werd pas in 1944 tot predikant bevestigd. Maar zijn grote charisma had tot gevolg dat het kerkje een grote reputatie kreeg en het kerkje aan de onderdijk tot op de huidige dag de Breevaartkerk heet.

Die Breevaart kerk was natuurlijk een klasse apart. Je had op dat moment de Hervormde Dorpskerk, waar mijn buurvrouw gedoopt was, de Kuyperiaans Gereformeerden (dat waren geen afgescheidenen, maar dolerenden), een net gestichte Gereformeerde Gemeente en dan de Breevaartkerk. Die kerken vielen alle onder het spectrum van de Gereformeerde Gezindte. De dorpskerk was immers orthodox confessioneel, de Gereformeerden waren gereformeerd in het kwadraat en in de Breevaartkerk verlangde men hartstochtelijk terug naar de Gereformeerde volkskerk.

Maar juist dat laatste maakte hun tot een bijzonder soort. Die Kuyperianen waren niet te vertrouwen. Die verwachtten het goede leven niet van boven, maar hadden die in hun broekzak. De mensen van de Breevaartkerk kozen daarom niet voor de School met de Bijbel maar voor de openbare school. Je kon je kinderen dus beter op een school hebben waar ze geen leerstellige waarheden hoorden dan een school met de verkeerde waarheid.

Ik begin met dit voorbeeld omdat dit de situatie schetst die heel lang tekenend is geweest voor de Nederlandse verzuiilde schoolwereld. Je deed je kinderen op een school waar de juiste leer werd verkondigd. De vrijheid van onderwijs zoals wij die nu een eeuw kennen

steunt sterk op het model dat een school de overtuigingen uitdraagt van een groep ouders. Een school zorgt met andere woorden voor de reproductie van een bepaald gedachtengoed.

De vraag is of het in de huidige context nog reëel is om te denken dat een christelijke school kan steunen op dit uitgangspunt. Is het nog mogelijk om een reformatorische school te positioneren als een school die zich afzet tegen de veronderstelde wedergeboorte? Of een gereformeerde school waarin een positieve verbondsopvatting samengaat met cultuuroptimisme? En wat betekent dat voor de verhouding van kerk, gezin en school (de vraag die mij gesteld is)?

Wat ik mij vooral probeer voor te stellen is *hoe* ouders voor een school zullen kiezen. Herman Bavinck had gedurende de schoolstrijd al voorspeld dat de betrokkenheid van ouders af zou nemen als de overheid het bijzonder onderwijs zou bekostigen. Zal de betrokkenheid van ouders weer toenemen als de gelijk-bekostiging opgeheven wordt? Ik zal hierover een paar gedachten met u delen, door twee inschattingen te maken. De eerste is een inschatting van de mentaliteit van de ouders (die immers voor een christelijke school kiezen of niet). De tweede is een inschatting van de zuil. Op grond van hiervan kom ik op de vraag voor welke taken kerk, gezin en school zich gesteld zien.

Mentaliteit van ouders

Eerst over het eerste. Ouders kiezen niet meer vanzelfsprekend voor een school waarin hun eigen overtuigingen door worden verteld. Daar waar nog grote kerkgemeenschappen zijn zoals in de Betuwe en de Veluwe is dat nog wel het geval. Maar verder is schoolkeuze steeds meer een mix van motieven: tussen identiteit, afstand, prestaties en sfeer.¹ Dat geldt overigens ook ten aanzien van de kerk.

Waar ouders voor kiezen laat iets zien van hun idealen. Om in de taal van Augustinus te spreken: het laat iets zien van hun verlangen. Ik neem twee motieven waar:

De eerste is die van human *flourishing*. Ouders willen dat het goed gaat met hun kind dat ze populair zijn, dat ze lekker in hun vel zitten, gezond zijn, een rijk sociaal leven hebben. Het is het ideaal van het authentieke, zichzelf sturende kind dat goed voor zichzelf op kan komen en tamelijk risicovrij door het leven gaat.

Het tweede is dat van de prestatie. Scholen profileren zich doordat ze output-variabelen centraal stellen. Ouders beoordelen daar hun scholen op.

Ik heb sterk de indruk dat deze idealen het oorspronkelijke ideaal van de christelijke school infecteren. Het probleem is dat deze idealen op zichzelf niet fout zijn, maar dat ze toxisch

¹Het Verus onderzoek naar schoolkeuze van enkele jaren heeft wel laten zien dat in de rechterflank van de Gereformeerde gezindte Identiteit gemiddeld genomen nog wel steeds van doorslaggevend belang is.

worden, zodra ze los komen te staan van andere idealen. Er is een sterk zuigende kracht vanuit de hele samenleving die deze idealen versterken. De marktwerking maakt dat scholen concurreren. Het is niet meer de godvrezende bovenmeester die ouders voor een school doet kiezen, zoals in het geval van mijn grootvader die zijn 13 kinderen allemaal bij meester Van Vulpen in de klas wilde hebben. De idealen bevinden zich niet meer in de sfeer van het vertrouwen dat godsdienst het leven doortrekt. De idealen hebben veel meer te maken met wat zichtbaar te maken is en wat controleerbaar nagestreefd kan worden.

Kortgeleden kreeg ik een mail van een mevrouw die dit onderkende en die vond dat ze haar kinderen niet meer naar een christelijke school kon sturen. Ik citeer:

Wanneer je kijkt op de site van de Rijksoverheid staat daar te lezen:” Toegankelijk en goed onderwijs is onmisbaar in onze kennismaatschappij. Investeren in kennis is investeren in de toekomst. De overheid spant zich daarvoor in. Scholen krijgen daarbij zoveel mogelijk vrijheid. Via het wetenschapsbeleid stimuleert de overheid prestatie en innovatie”.

Hieruit concludeer ik dat de motivatie voor het onderwijssysteem in Nederland is: het in stand houden van onze kenniseconomie.

Ik concludeer ook dat de motivatie voor het christelijk onderwijs in Nederland hierin niet verschilt van openbaar onderwijs, de onderwijskundige visie is niet bewust anders.

Voor mijzelf heb ik ontdekt dat ik iets anders had verwacht van christelijk onderwijs. (..) “vermenigvuldig je, bevolk de aarde en onderwerp haar. Heers over de vissen, de vogels en alle dieren. (..) Toen overzag God alles wat Hij gemaakt had en het was heel goed. (gen1:26-31). In deze opdracht lees ik niets over een kenniseconomie. De hele bijbel door zien we dat God niet een vorm van mens-zijn geschapen heeft. Niet beperkt tot een ideaalbeeld dat goed mee kan komen op school.

God heeft mensen geschapen die op een veelkleurige manier zijn beeld weerspiegelen. Al die mensen mogen bijdragen aan de bouw van het koninkrijk van de Hemel op hun eigen unieke wijze.

Ze heeft haar kinderen nu naar een democratische school gedaan:

Wat ik mooi vind in het democratische schoolsysteem(Sudbury-Valley) is het feit dat datgene dat God in de mensen gelegd heeft alle ruimte krijgt om eruit te komen.

De schoolgemeenschap is gebaseerd op respect voor elkaar. Leren om samen een gemeenschap te zijn, waarbinnen ieder individu mag zijn zoals hij of zij bedoelt is.

Deze mevrouw stelt iets aan de kaak. Ze ziet een school die gestempeld is door prestatiedrang, terwijl ze ziet dat waar het eigenlijk om gaat – namelijk zich deugzaam en in discipelschap leren gedragen – niet nagestreefd wordt. Iets in haar zegt dat het hierop fout gaat.

Ik moet in dit verband denken aan het gedeelte in Genesis waar Abraham Lot laat kiezen welk stuk van het land hij wil, op het moment dat het land te klein wordt voor hun kuddes (Genesis 13, 10 en 14). Zonder dat ik bedoel moraliserend te zijn, is er een opmerkelijk verschil tussen Lots verlangens en Abrahams verlangens. Lot lijkt vooral uit te zijn op zekerheid. Hij kiest de vruchtbare vlakte. Hij kijkt vooral economisch. Opvallend dat bij Lot de actieve vorm staat 'en hij sloeg zijn ogen op (en zag dat heel de Jordaانvlakte vol van water was' – Gen 13:10). Bij Abraham is het God die hem laat kijken. Er staat in vers 14: 'Sla toch uw ogen op en kijk...'

Lot stippelt zijn toekomst uit buiten de belofte om. Abraham volgt zijn roeping. Ik hoorde het pas kernachtig samengevat: Lot toont zich de kijker en Abraham de ziener.² Hiermee is Lot niet voorgesteld als iemand die God niet meer dient. Hij blijft in Gods oog de rechtvaardige. Tegelijk is ook duidelijk dat de ruimte van de vlakte risicovol is. Je bent vlak bij Sodom. Zo denk ik soms ook over het verlangen van ouders naar prestaties en de drang van scholen om helemaal mee te gaan in de (door de overheid gestimuleerde) cultuur van het meten. Op zichzelf is er niets mis mee, en is er zelfs nog wel iets goeds van te zeggen, maar tegelijk is het risicovol. Het kan zo maar verhoeden dat je uit de belofte blijft leven. Daarmee schets ik een somber beeld. Het christelijke onderwijs wordt niet alleen bedreigd door juridische veranderingen, maar ook door mentaliteitsverandering bij christelijke ouders zelf.

Sociologische veranderingen

Ik kom nu bij mijn tweede punt: hoe moeten we de positie van de christelijke school inschatten, en dan met name die scholen die zich Bijbelgetrouw noemen en zich rekenen tot de gereformeerde gezindte? Het historische beeld is al geschetst. Na de oorlog heeft de verzuiling zich versterkt doorgezet doordat juridische en financiële rechten krachtig werden bevochten. In Hendrik Ido Ambacht kwam er naast de openbare en de pc-school ook een katholieke en een reformatische school (waar overigens de Breevaart kinderen wel naar toe gingen).

Tegelijk ontstond in de laatste decennia van de 20^e eeuw een snel proces van secularisatie, mondialisering, en een sterkere diversiteit. Sociologisch gezien begint de ontzuiling, die zich een heel eind voltooid heeft, althans wat de grote zuilen van protestants-christelijk, katholiek, socialistisch en liberaal betreft. Maar bij de inschatting hiervan zal de nuance tellen. De reformatische zuil heet de enige zuil. Maar de vraag is of je nog over een zuil

² Met dank aan Ds. Kamp, Heteren. Preek 25 februari 2017 gehouden in Hendrik Ido Ambacht.

kunt spreken als je de enige bent. De situatie lijkt mij veel meer die van een kleine enclave in een grote meerderheid. Het grote verschil is dat lange tijd de bevindelijke zuil nog concurrentie had van een heleboel andere zuilen. Toen mijn buurvrouw klein was, ging haar hervormde vader nog in discussie met de Kuyperiaanse gereformeerde ouderling.

Toen ging het nog ergens over: moest je wel of niet in een veronderstelde wedergeboorte geloven. En zo ja, wat was dat dan? Waar praat je nog over vanuit de bevindelijke zuil als er geen andere zuilen meer zijn? Of moeten we dan denken aan bijv. de socialistische of de groene zuil? Maar die zeggen misschien iets over bekering, maar niet over wedergeboorte. Het zijn dus geen discussiepartners. En als er geen dialoog meer is, kun je je afvragen of het nog wel ergens over gaat.

Maar, zult u zeggen, er is toch nog veel zuilair denken? Ja inderdaad er is een ND en een RD, er zijn forse reformatorische en gereformeerde scholen. Maar zei Cors Visser van Forum C wees er pas dat het denken vanuit de zuil onbewust tot vertekeningen leidt. Als je vanuit je eigen groep denkt, ga je jezelf groot maken, en lijkt het er op of je getalsmatig nog best wat voorstelt. Maar een paar weken terug was de werkelijkheid weer duidelijk: noch de CU nog de SGP kreeg er een zeteltje bij. De minderheidspositie van behoudende christenen is heel duidelijk. Ik denk we daarom afscheid moeten nemen van een zuilair zelfbeeld. We zijn eenvoudigweg een minderheid zoals dat in de Petrusbrief en de Hebreënbrieff gezegd wordt. En dat is de situatie waarvoor we de nieuwe generatie kinderen opvoeden. Een minderheidspositie betekent om met Stefan Paas te spreken dat je machteloos bent, dat je overgeleverd bent aan de willekeur van de machthebbers. In onze situatie zullen wij het gewoon moeten doen met wat een kabinet gaat doen waarin D66 en Groen Links een dominante stem hebben. Wij hebben echter de roeping om positief te formuleren. De nieuwe generatie is een generatie van vreemdelingen op weg naar een ander land. Ze bevinden zich in een Abrahamspositie waarin er een rijke belofte voor de toekomst ligt. En in die positie hebben ze zich te onderscheiden in 'weldoen'.

Afsluiting

Als ik het samenvat dan zie ik een scenario voor me, waarin er sterk getrokken wordt aan de idealen van ouders. Zodanig dat het engagement voor christelijk onderwijs minder wordt. Tegelijk kunnen ouders zich ook niet meer vastklampen aan een zuilaire positie, maar zullen zij zich in moeten stellen op het leven in een minderheidspositie. Dat betekent iets voor de gezamenlijke opdracht van kerk, school en gezin. Die opdrachten kan ik als volgt samenvatten:

- Niet de zuil, maar de kerk zal meer dan ooit hét ankerpunt zijn voor kinderen en gezinnen. Zij zal de opdracht hebben om de opgroeiende generatie te houden bij haar Abrahamspositie. Dat betekent een krachtige belofteprediking, een blijmoedige

Christusprediking, waarbij zowel het deel hebben aan het kruis als het deel hebben aan de verlossing centraal moet staan.

- Tegelijk heeft de kerk vooral een belangrijke taak richting jonge gezinnen. Recente publicaties over dertigers maakt duidelijk hoe het komt dat hun idealen onder druk staan: twee banen en tegelijk alle grote en kleine zorgen van een jong gezin. Ik vind het terecht dat hier veel aandacht voor gevraagd wordt.
- Dat brengt me bij het volgende. De gezinnen zullen kleine netwerkjes moeten vormen waarin ze elkaar tot een hand en een voet zijn, de grote en kleine zorgen met elkaar leren dragen, maar tegelijk ook ruimte scheppen voor geestelijke toerusting. Als oppas voor elkaar functioneren moet samen opgaan met een bijbelkring en een opvoedingskring.

Stellingen

De kerk moet ouders in de Abrahamspositie stellen.

De kerk moet meer aandacht hebben voor dertigers.

Jonge ouders die als oppas voor elkaar functioneren moeten elkaar ook geestelijk toerusten.

Scholen moeten zich niet richten op prestaties maar op het vormen van karakters